

Družina – otrokov svet v malem

»V družini doživljamo največje veselje, srečo, a tudi najbolj boleča razočaranja ...«

(M. Tomori)

■ **Irma Veljić**, prof. ped. in andragogike, ima izkušnje s pedagoškim delom v osnovni šoli ter z delom specialnega pedagoga. Bila je svetovalka na ZRSŠ, je soavtorica in avtorica več knjig.

Družino poimenujemo tudi socialna maternica, ki naj otroku podarja in omogoča vse tisto, kar bo nujno potreboval v vseh nadaljnjih socialnih sredinah: občutek varnosti, pripadnosti, ljubezni in samospoštovanja.

Pojem družine je v različnih časovnih in družbenih obdobjih opredeljen z različnimi poudarki; kot skupnost enega ali obeh staršev z otrokom, otroki; kot zakonska zveza med enim moškim in eno žensko, ki sta odprta za življenje ...

Strinjamo pa se tudi s trditvijo psihiatrinje M. Tomori, ki ima dolgoletne izkušnje v terapevtskih postopkih z otroki in mladostniki (v nadaljevanju otroci). Družino opredeljuje kot prvo odločujoče okolje, kjer naj vsak otrok in posameznik ob družinskem sožitju doživljata največje veselje, neponovljivost, pomembnost, uspehe in samopotrjevanje. Pomanjkanje ali odsotnost tega pa spremlja razočaranje v vsem nadaljnjem življenju.

Družino poimenujemo tudi socialna maternica, ki naj otroku podarja in omogoča vse tisto, kar bo nujno potreboval v vseh nadaljnjih socialnih sredinah: občutek varnosti, pripadnosti, ljubezni in samospoštovanja. Uresničeno bo pomembno prispevalo k njegovi intelektualni rasti, estetskemu vrednotenju ponujenega in ob vedno novih izzivih k željeni samoaktualizaciji. Zato upravičeno trdimo, da je družina za otroka svet v malem, vse pridobljeno v njej mu bo ob učinkoviti vzgoji trden temelj za zadovoljno, dejavno in uspešno sobivanje.

Vzgajati pomeni spodbujati, razvijati in soustvarjati odprte medosebne odnose v lastni družini. Usmerjeni naj bodo v smiselno porabo življenjske energije, v poglobljeno spoznavanje in spoštovanje vseh članov, njihove različnosti, upravičenih pričakovanj, interesov, izzivov in reševanje stisk. Starši naj otrokom z zgledom privzgojajo

trajne vrednote in skrb za ohranjanje ožjega okolja ter celotne narave. Učijo naj jih spoznavati in spoštovati svojo in tudi druge prisotne kulture v ožjem okolju in širše. Vse privzgojeno in ponotrano bo postopno, glede na zrelost, pomembno vplivalo tudi na vzpostavljanje in poglobljanje vrednih medčloveških odnosov.

Cilje zelenega starši uresničujejo tudi ob zgledu lastne samoomejitvene avtoritete, ob podpori, sprejetosti in postopnem rahljanju avtoritativne navezanosti nase.

Starševska avtoriteta je pomembna

Prava avtoriteta daje otroku notranjo moč s ciljem, da vsebino in postopke vzgojnega delovanja ob pridobivanju lastnih izkušenj sprejema in jih ponotrani. Njen vpliv je nepogrešljiv in potreben še posebej v zgodnjem obdobju otrokovega življenja, saj takrat čuti veliko pomanjkanje samostojnosti in mu v tem obdobju svoboda pomeni celo obliko nasilja. Otrokova podreitev drugi pomembni osebi – staršem je zato v tem obdobju nujna, saj ob njej poleg podrejanja doživlja tudi udobje. Seveda pa lahko z zorenjem postane stalno podrejanje velika ovira pri njegovi osebni svobodi ter razvoju kritične in vse bolj odgovorne osebnosti. Pomembno je, da se starši tega zavedajo in postopno prevzemajo le vlogo občasne podpore, ki jo otrok v zahtevnih okoliščinah zares potrebuje. Pri izpolnjevanju te vloge pa so uspešni le, če otroka dovolj poznajo, se znajo vživeti vanj, prepoznajo, razumejo in se pravi čas primerno odzovejo

na njegove stiske, odkrivajo njegova močna in šibka področja, ga znajo motivirati, poslušati, mu dopuščajo tudi lastno mnenje in odgovornost za lastno izbiro ter njene posledice.

Družinska dinamika nastaja in se kakovostno krepi tudi ob spodbudah in delovanju avtoritativnega vzgojnega stila staršev, ki otroka ob odprti in spoštljivi komunikaciji usmerja in mu ob vedno novih izkušnjah pomaga prepoznavati in upoštevati meje dopustnega, spodobnega in vrednega ob upoštevanju, da je vsak edinstven in enkrat. Živi samo enkrat in nobenega od preživetih dni ne more ponoviti, zato je zelo pomembno, kam dnevno usmerja svojo življenjsko energijo in cilje. Raziskave potrjujejo, da avtoritativni starši s svojim vzgojnim pristopom pomembno prispevajo k pravočasni otrokovi odraslosti, samostojnosti, uspešnosti, delavnosti, zadovoljstvu in komunikacijski kompetentnosti. Vse te lastnosti in sposobnosti so v času odraslosti nujne za uspešno sobivanje v vse bolj heterogenih socialnih, jezikovnih in kulturnih sredinah.

Ob vsej osebnostni različnosti pa so družinskim članom skupne določene potrebe in zmožnosti. Pomembno je, da jih starši prepoznavajo in spremljajo njihovo uresničevanje, pa tudi morebitne ovire za doseg določenega cilja in odzive nanje.

Zadovoljene pomembne življenjske potrebe so vir celostnega otrokovega razvoja

Potreba je stanje notranje napetosti, energija, ki intenzivno motivira in ob porušenem notranjem ravnovesju teži k zadovoljivosti in ponovni vzpostavitvi notranje stabilnosti. Večina otrokovih neprijetnih občutkov in stanj nas opozarja, da določena pomembna potreba ni bila zadovoljena v zadostni meri.

Življenjsko pomembne potrebe so skupe tako otrokom kot odraslim, ne glede na kulturne in družbene razmere. Proces njihovega prepoznavanja in zadovoljevanja pa se začne in poteka najprej v lastni družini. Primerno zadovoljene dajejo moč, da tudi v zahtevnih situacijah otrok izbere pravo rešitev in zmore primerno delovati. Pogosto pa se dogaja, da določene potrebe ne zaznava dovolj močno in ne čuti vzgiba, da bi jo zadovoljil, ali pa jo nekontrolirano zadovoljuje. V obeh primerih sta starševsko spremljanje ter podpora nujna, saj veliko prispevata tudi k pridobivanju in vzdrževanju otrokovih pozitivnih navad.

Osnovne človekove potrebe so prirojene, nekatere so v celotnem življenju posameznika stalne, druge pa se v različnih življenjskih obdobjih tudi spreminjajo; otroška igra npr. prehaja v ustvarjalno delovanje in zrelo presojanje življenjskih izkušenj. Z

zavestnim učenjem in ponavljajočim načinom vedenja pa privzgapamo tudi umetne potrebe, ki so za zdravo življenje koristne in nujne, npr. skrb za osebno, prostorsko urejenost, za zunanji izgled itd.

Vse večja ponudba okolice, reklam in drugih spodbud pa pogosto brez spremljanja in nadzora staršev oblikuje zgrešeno zadovoljevanje življenjskih potreb, neprimerne oblike vedenja in privzgapajo različne razvade, ki škodujejo zdravemu in celostnemu razvoju posameznika in širši skupnosti. Moč in doslednost starševskega vpliva pa otroka usmerjata k pravi odločitvi in izbiri ponujenega.

Bistvo življenjsko pomembnih potreb in načini uresničevanja

Predpogoj za doseganje zastavljenih ciljev je gotovo poznavanje poti do njih. Tudi

vedenje in spoštovanje otrokovih pomembnih potreb je prvi pogoj za njihovo prepoznavanje, spremljanje in primerno zadovoljevanje. Razvrščamo jih v telesne, duševne, duhovne, socialne, razvojne in bivanjske potrebe.

Telesne potrebe

To so potrebe po preživetju s hrano, zrakom, toploto, gibanjem, počitkom. Njihovo primerno zadovoljevanje v organizmu razvija sposobnosti, da hrano spreminja v gradbeni material in krepí njegov obrambni sistem. Pogosto se pojavi sočasna težnja po zadovoljitvi več potreb hkrati. V tem primeru se telo odzove s sposobnostjo, da vzpostavi prednostni red zadovoljitev. Pri telesnih potrebah to omogoča vgrajeni obrambni/immunski mehanizem, ki ustvarja obrambo pred boleznijo (levkociti, trombociti v krvi). Skrbi tudi za pravo mero zadovoljitev in za smiselni čas morebitne odložitve.

Zaradi različnih vzrokov in vplivov pa obrambni mehanizem lahko tudi zbolí. Takrat postane vpliv telesnih potreb razdiralen ter preprečuje zdrav razvoj (odpove obrambni mehanizem lakote, zaznavanje bolečine, refleksa bruhanja, higienske navade ...).

Nepravilna skrb staršev in prevelika svoboda otroka pri zadovoljevanju teh potreb pogosto vodita tudi v razvajenost. Ta se odraža v otrokovi pretirani zahtevnosti po pozornosti staršev, njihovi preveliki naklonjenosti in odsotnosti nedopustnega.

Duševne potrebe

Te domujejo v višje razvitem možgansko-živčnem sistemu; njegove obsežne dejavnosti se uresničujejo delno na zavestni, še v večjem obsegu pa na podzavestni ravni. Omogočajo nam zaznavanje z vsemi čutili, razumevanje dogajanja v svetu okrog nas in v nas, usmerjajo razumsko mišljenje in sklepanje, razlikovanje prijetnih in neprijetnih čustev v duševnem dogajanju, motivacijo, spominsko shranjevanje vsebin, zavestno vedenje in ravnanje v določenih situacijah. Omogočajo tudi oblikovanje vzorcev pozitivnih navad in preprečevanje razvad ter duševno ravnovesje in varnost.

Duševni obrambni mehanizem varuje otrokov razum, ki omogoča izogibanje

Foto: Alenka Veber

različnim nevarnostim, selekcionirano zaznavanje, pozabljanje ter logično doje-manje in presojanje dogodkov, dejstev. Te pomembne sposobnosti pa različni vzroki lahko spremenijo v bolno opravičevanje neprimerne vedenja, zanikanje realnega stanja in odiranje v podzavest vsega nepri-jetnega, vezanega na prisotno težavo.

Duhovne potrebe

Značilne so samo za človeka in so izražene v svobodi odločanja, v smiselnem izboru med različnimi možnostmi in vrednostjo le-teh.

Povezane so s temeljnimi vprašanji o smislu življenja, o posameznikovi svobodni odločitvi, njegovi odgovornosti do sebe in drugih, o zavestni usmerjenosti in pome-nu celotnega ekološkega prostora in časa, o izražanju in doživljanju ljubezni in sreče. Vprašanja o smislu življenja so temeljna in vsakemu posamezniku že vrojena. Kako in kdaj bo prejemal spodbude za njihovo uresničevanje in vredne odgovore nanje, pa je v veliki meri odvisno najprej od staršev. Otrok si vprašanja o sebi začne postavljati zelo zgodaj, ko se začne zavedati sebe in razlikovati od drugih.

Starši z zgledom in spodbudami pomemb-no prispevajo k temu, da vse bolj prepo-znava lastne pomembne potrebe, jih zmore usklajevati z možnostmi okolja in je vedno bolj v poglobljenem stiku s samim seboj.

Pomemben duhovni obrambni mehanizem je vest – notranji kompas za svobodno in odgovorno odločanje ter pravo izbiro po-nudb.

Razdiralnost duhovnega obrambnega me-hanizma pa se kaže v otrokovi razvajanosti in zahtevah ter v:

- pretirani skrbi za zadovoljitev vsake nje-gove potrebe, kar posledično otežuje pro-ces pravega zavedanja sebe, razlikovanje pomembnih in manj pomembnih potreb;
- odsotnosti vrednih odgovorov na temelj-na življenjska vprašanja; zaradi navide-zne svobode in odvisnosti od staršev ter drugih oseb nima priložnosti, da bi razvi-jal pristen odnos do sebe, imel rad sebe in druge, jih spoštoval;
- oviranem duhovnem razvoju zaradi pre-tirane navezanosti na materialne dobrine in potrošniško kulturo.

Socialne potrebe

Te otroku ob primerni zadovoljitvi omo-gočajo vzpostavljanje in ohranjanje varnih odnosov, najprej med družinskimi člani ter postopoma tudi z drugimi ljudmi.

Najprej se vzpostavlja varen odnos z mamo, ki se kmalu zaradi vključenosti otroka v vr-tec občasno prekinja, ne da bi to sam želel. Menjava njenega stika in umika je napor tako zanj kot za mater, a se ob družinski urejenosti, preudarni postopnosti in po-navljajočem se redu postopoma umirja. V varnem družinskem vzdušju se uči uspešno širiti in obvladovati svoj vedno širši socialni prostor.

Pomemben obrambni mehanizem, vezan na socialne potrebe, je kakovostna besedna in nebesedna komunikacija med družin-skimi člani, ki jo otrok posnema in se tudi sam nanjo podobno odziva, se zna vživljati v druge, je z njimi povezan in solidaren.

Če obrambni mehanizem socialnih potreb zbolji, se njegova razdiralna moč kaže v otrokovem nerealnem doživljanju njegovih težav; vzroke zanje vedno pripisuje drugim. Usodne posledice še vedno pogosto prisot-ne permisivne vzgoje otroka vodijo v:

- odsotnost priložnosti za zdravo odpove-dovanje, nezmožnost odložitve takojšnje zadovoljitve manj pomembnih potreb;
- nesposobnost navezovanja zdravih in spodbudnih socialnih stikov z okoljem;
- popolno podrejenost drugih njegovim potrebam in željam;
- neobvladovanje občasnega nujnega po-drejanja in nerealna pričakovanja do dru-gih;
- izražanje in doživljanje krivičnosti dru-gih do njega.

Razvojne potrebe

Te odražajo otrokovo težnjo po vedno novih oblikah učenja, povezanega z vedo-željnostjo, razgledanostjo, ustvarjalnostjo in uspešnostjo, in sicer glede na zrelostno stopnjo ter spodbude družine. Lastno vrednost preverja s prenosom svojih izkušenj, uspehov in uspešno rešenih izzivov v pisni obliki sporočil (pa tudi drugih oblikah) svojim vrstnikom, prijateljem in drugim zanj pomembnim osebam.

Pomemben obrambni mehanizem pri uspe-

šnem izpolnjevanju teh potreb je enačenje z vzorniki in pozitivnimi lastnostmi njemu pomembnih drugih. Pomeni najhitrejši in nezahteven način učenja, pristno poveza-nost s člani družine, sorodniki, znanci in tudi z izborom prijateljev.

Trajno pomanjkanje in odsotnost primer-ne motivacije otroka za postopno dosega-nje zelenih ciljev pogosto prebudi bolne obrambne mehanizme in onemogoča nje-gov nadaljnji zdrav razvoj.

Bivanjske potrebe

Frankl bivanjske potrebe opredeljuje kot voljo do smisla, doživljanje smisla ob iz-vrševanju dejanja, situacije, trenutka, ži-vljenja. Ta razvoj je dolgotrajen, vezan na spodbude in uresničevanje otrokovih po-membnih potreb, zrelost in kulturno oko-lje. To življenjsko energijo posameznik žal prepogosto usmerja v tekmovalnost, uspeh, egoizem, udobje – v potrditev *imeti*. Tako v njem nastaja eksistencialna praznina, kjer ni prostora za človečnost, življenje, zdravje, družino, kar uspešno vodi v izpolnitev po-treb po *biti*.

Starši so uspešna spodbuda mladim za oblikovanje vrednejšega in lepšega sveta

Potrditev mladih, da to res velja, je v odgo-voru, kaj in koliko so jim starši zmogli dati za vredno popotnico v času svoje 'starše-vske izposoje otroka'. Pozitivne odgovore ali potrebne spremembe v vzgojnem delo-vanju bodo prejemali ob odgovorih na po-membna vprašanja:

- Kaj sem danes prispeval/-a k zadovoljitvi pomembnih otrokovih in svojih potreb?
- S čim v odnosu do otroka in sebe danes nisem bil/-a uspešen/-na?
- Kako bom jutri zamujeno, zgrešeno popravil/-a, spremenil/-a?

Literatura

- Juhant, Marko; Levč, Simona (2011): *Varuh otrokovih dolžnosti*. Mavčiče: Čmrlj.
- Kroflič, Robi (1997): *Med poslušnostjo in odgovornostjo: pro-ceno-razvojni model moralne vzgoje*. Ljubljana: Vija.
- Ramovš, Jože (2017): *Sožitje v družini*. Celje, Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba; Ljubljana: In-stitut Antona Trstenjaka.
- Tomori, Martina (1994): *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Žorž, Bogdan (2002): *Razvajanost – rak sodobne vzgoje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba.